

УДК 811.111'42

А. С. Птушка,

кандидат філологічних наук, доцент

(Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна)

vzyalipoehal@mail.ru

НЕВІДПОВІДНІСТЬ ЖІНОК УТИЛІТАРНИМ НОРМАМ ЯК ДЖЕРЕЛО СМІХОВОГО ЕФЕКТУ АНГЛОМОВНОГО АНЕКДОТУ

У статті досліджено когнітивні механізми створення сміхового ефекту англomовного анекдоту, закорінених на невідповідності жінок утилітарним нормам. Результати аналізу мовної об'єктивації стереотипних уявлень представників англomовної лінгвокультури демонструють кількісну й якісну асиметрію у сміховій репрезентації жінок у текстах англomовних анекдотів. Знайдена кількісна та якісна асиметрія відбиває найбільш соціально значущі гендерно специфічні вимоги до жінок як членів англomовного соціуму. У підґрунті цих вимог лежать традиційні гендерні еталонні ролі берегинь домашнього вогнища.

Ключові слова: англomовний анекдот, гендерні стереотипи, норми безпеки, норми реалізму, норми розсудливості, утилітарні норми.

Ця стаття присвячена дослідженню когнітивних механізмів створення сміхового ефекту англomовного анекдоту, закорінених на невідповідності жінок утилітарним нормам.

Результати ідеографічної параметризації стереотипних властивостей гендерних актантів предметно-референтних ситуацій, відбитих у текстах досліджуваних анекдотів, дозволяють поділити їх на **природні**, тобто неконтрольовані, незалежні від індивіда, дані йому / їй 'від природи' й **поведінкові**, тобто засвоєні у процесі соціалізації й виявлені у гендерно специфічних моделях поведінки, у тому числі й мовленнєвої.

Природні властивості актантів чоловіка та жінки, відображені в текстах аналізованих анекдотів, поділяємо на *природно-естетичні*, що тематизують зовнішність й підлягають *естетичній* оцінці в термінах *красиво* :: *потворно* та *природно-телеологічні*, що відбивають уявлення про специфіку інтелектуальних та вікових характеристик англomовних чоловіка й жінки та є об'єктом *телеологічної* оцінки в термінах *ефективно* :: *неефективно*.

Щодо співвідношення експлікації й імплікації у тематизації природних характеристик чоловіка й жінки, то у переважній більшості анекдотів, навіть за наявності експліцитних декскрипцій типу *homely / ugly woman / man, pretty girl, he / she's so dumb that, grandpa Morris, elderly gentleman, little old man, nearsighted grandma, elderly nurse, my father's eighty years old, my grandfather lived to be 90 years old* тощо, основна інформація про стереотипні уявлення представників англomовної лінгвокультури стосовно зовнішності чоловіка й жінки має імпліцитний характер й виводиться адресатом у вигляді інференцій на підставі мовленнєвих й немовленнєвих дій персонажів та реакцій на них інших персонажів, які, відповідно, відбивають типові пресупозиції представників англomовної лінгвокультури. Експліцитні засоби лише ідентифікують основних актантів відображених анекдотами предметно-референтних ситуацій й функціонують в якості опор для прогнозування можливого розгортання предметно-референтної ситуації, тематизованої текстом анекдоту.

Поведінкові характеристики персонажів аналізованих анекдотів відбивають їх відповідність / невідповідність етологічним нормам: *морально-етичним*, орієнтованим на інтереси соціуму, та *утилітарним*, орієнтованим на інтереси індивіда [1: 32-35]. *Морально-етичні норми* засновані на цінностях *духовного* рівня, й поведінка актанта у цьому випадку одержує *етичну* оцінку в термінах *припустимо* :: *неприпустимо*. *Утилітарні норми* спираються на цінності *екзистенціального* рівня, і поведінка гендерного актанта, кваліфікована стосовно цих норм, одержує *утилітарну* оцінку в термінах *корисно* :: *шкідливо*.

Поведінкові характеристики перетинаються з властивостями характеру гендерних актантів, оскільки у властивостях характеру закладена потенційна схильність / несхильність до того чи іншого типу поведінки.

У переважній більшості випадків мовна об'єктивація поведінкових характеристик чоловіка й жінки відбувається імпліцитно: основна інформація виводиться адресатом із мовленнєвих й немовленнєвих дій персонажів та реакцій на них інших персонажів, які відбивають стереотипні пресупозиції представників англomовної лінгвокультури.

Актуальність дослідження визначається його антропоцентричною спрямованістю, що цілком відповідає сучасним тенденціям вітчизняного мовознавства. Хоча англomовний анекдот вже був предметом наукового аналізу [2-10], вказана проблема ще очікує висвітлення з позицій когнітивно-дискурсивної парадигми, що й визначає **новизну дослідження**.

Мета роботи полягає у розкритті специфіки мовної об'єктивації гендерних стереотипів у текстах англomовних анекдотів.

Об'єктом статті є тексти сучасних англomовних анекдотів, що відбивають гендерні стереотипи.

Предметом дослідження є мовні засоби сміхової репрезентації гендерних стереотипів у текстах англomовних анекдотів.

Матеріалом дослідження слугували 3950 британських анекдотів, персонажами яких є жінки.

Утилітарні норми охоплюють **норми розсудливості**, **норми безпеки** та **норми реалізму** [1: 33-35].

Максима **норм розсудливості** *Не слід надто перейматися зовнішністю* репрезентована анекдотами про жінок. Об'єктом висміювання стають жінки, які змінюють зовнішність за допомогою пластичної хірургії, порівн. (1)-(2), комізм яких є наслідком невідповідності ситуації онтологічним нормам:

(1) *She had her face lifted so many times the doctor ran out of skin, so he took some skin off her right thumb and grafted it on to her nose. Now, every time she goes hiking, her nose shoves to the right* [11: 49].

(2) – *What's the matter with her?*

– *Just had her face lifted.*

– *Wasn't the operation successful?*

– *Yes, the operation was all right, but she had it lifted so many times, her face is out of focus* [11: 50].

Об'єктом сміхової репрезентації стає також жінка, яка змінює зовнішність настільки часто, що оточуючі її не впізнають. Сміховий ефект таких анекдотів полягає у гіперболізації цих змін до втрати жінкою своєї ідентичності (неможливо сказати, блондинка вона чи брюнетка, оскільки кожен раз вона виглядає по-іншому):

(3) – *Was that a new girl I saw you with last night?*

– *No? Just the old one painted over* [11: 263].

(4) – *I've never met your wife; she's a blonde, isn't she?*

– *I'm not sure. She's visiting a beauty shop this afternoon* [11: 48].

Висміюються також жінки, які проводить надто багато часу у салонах краси, порівн. (5), де комізм є результатом порушення чоловіком принципу ввічливості (натяк, що похід у салон краси не змінив її на краще, ставить під удар самооцінку дружини):

(5) – *I just got back from the beauty parlour. I was there three hours.*

Too bad that you stayed so long and then didn't get waited on [11: 471].

Ще однією максимою **норм розсудливості**, об'єктивованою у текстах досліджуваних анекдотів, є *Не слід надто перейматися одяжем*. Ця максима репрезентована анекдотами про жінок, де сміховий ефект створюється порушенням принципу релевантності персонажем-жінкою (словосполучення *to change twice* у складі висловлення білетера інтерпретовано нею як *змінити одягу*, у той час як адресат розуміє його як *зробити пересадку*):

(6) *Ticket seller: You'll have to change twice before you get to New York.*

Lady: Goodness me! And I've only brought the clothes I be standing up in! [11: 422].

Максима *Слід піклуватися про своє здоров'я* репрезентована асиметрично, ця максима об'єктивована анекдотами виключно про чоловіків, про їх злісні звички, такі як куриво або алкоголь, а також потяг до жінок та ін.

Наступна максима **норм безпеки** *Слід бути обережним* також є релевантною саме для чоловіків, які виявляють надмірну задикуватість, яка може коштувати їм неприємностей.

Відповідність жінки максимі **норм реалізму** *Слід усвідомлювати реальний стан речей* об'єктивована анекдотами, в яких об'єктами сміхової репрезентації є жінка, яка виставляє себе на посміховисько, не усвідомлюючи свого одіозного становища.

Висміюється дружина, що є жертвою чоловіка, неадекватного маскуліній символічній ролі лицаря, насамперед, через його егоїзм й небажання приділяти увагу дружині:

(7) – *Our gas range exploded and blew mother and father out of the house together.*

– *That's terrible.*

– *Yeah, but it made mother very happy.*

– *Made your mother very happy?*

– *Yeah – that was the first time they'd left the house together in twenty years* [11: 77].

Максима **норм реалізму** *Не слід приймати необдуманих рішень* об'єктивована в анекдотах про жінку, де жінки стають персонажами які стоять на порозі одруження. Зокрема, об'єктом осміяння стає дівчина, що за будь-яких обставин прагне вийти заміж, порівн. анекдот (8), сміховий ефект якого заснований на невідповідності поведінки незаміжньої жінки очікуванням чоловіка-лицаря: 'прекрасна дама' ладна вийти заміж за першого незнайомця, хто освідчиться по телефону:

(8) *A man really loved a woman, but he was just too shy to propose to her. Now he was up in his years and neither of them had ever been married. Of course, they dated about once a week for the past six years, but he was so timid he just never got around to suggesting marriage much less living together.*

But one day, he became determined to ask her the question. So he calls her on the phone,

– *"June."*

– *"Yes, this is June."*

– *"Will you marry me?"*

— *"Of course, I will! Who's this?"* [12]

З другого боку, ця максима є релевантною для дівчини, що приймає рішення про шлюб, не беручи до уваги фінансовий стан майбутнього чоловіка й не усвідомлюючи, що від його фінансової спроможності залежить благополуччя її самої та її дітей, порівн. (9), де комізм є наслідком каламбуру:

(9) – *It's a dollar and sense wedding.*

– *What do you mean?*

– *He hasn't a dollar and she hasn't a sense* [11: 287].

Отже, проаналізовані анекдоти виконують дві прагматичні функції: карнавалізації традиційних сімейних цінностей та традиційних гендерних еталонів й регуляції соціальної поведінки. Регулятивна функція, що реалізується через формування почуття-ставлення *зневаги* до гендерного актанта, що демонструє безглузду поведінку з точки зору утилітарних норм й, відповідно, є об'єктом негативної утилітарної оцінки *шкідливо*, регламентує поведінку індивіда, орієнтуючи її на дотримання відповідних норм.

Висновки. Результати аналізу мовної об'єктивації стереотипних уявлень представників англomовної лінгвокультури про відповідність поведінкових характеристик жінки утилітарним нормам демонструють кількісну й якісну асиметрію. Жінка є об'єктом сміхової репрезентації й водночас негативної утилітарної оцінки *шкідливо* як порушник чотирьох максимум утилітарних норм, а саме: надмірне переймання зовнішністю, надмірне переймання одяжею, нереалістичність, недалекоглядність.

Знайдена кількісна та якісна асиметрія відбиває найбільш соціально значущі гендерно специфічні вимоги до жінок як членів англomовного соціуму. У підґрунті цих вимог лежать традиційні гендерні еталонні ролі берегинь домашнього вогнища.

Перспективу подальших досліджень складе аналіз невідповідності чоловіків утилітарним нормам як джерело сміхового ефекту у тексті англomовного анекдоту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Карасик В. И. Языковой круг : личность, концепты, дискурс / В. И. Карасик. – Волгоград : Перемена, 2002. – 477 с.
2. Дмитренко В. А. Анекдот как разновидность речевых жанров / В. А. Дмитренко, И. С. Курсова // *Studia Germanica et Romanica* : Іноземні мови. Зарубіжна література. Методика викладання. – 2004. – Том 1, № 3. – С. 5–16.
3. Кобякова І. К. Концептуалізація та категоризація гумору / І. К. Кобякова // *Вісник Сумського державного університету*. – 2006. – Т. 1., № 11(95). – С. 35–39.
4. Кобякова І. К. Креативне конструювання вторинних утворень в англomовному дискурсі : [монографія] / І. К. Кобякова. – Вінниця : Нова книга, 2007. – 123 с.
5. Левицкий А. Э. Комическое : играем языком / А. Э. Левицкий // *Логический анализ языка. Языковые механизмы комизма* / [отв. ред. Н. Д. Арутюнова]. – М. : Изд-во "Индрик", 2007. – С. 295–308.
6. Attardo S. Joke as a text type / S. Attardo, J. Ch. Chabanne // *Humour*. – 1992. – 5-1/2. – P. 165–176.
7. Attardo S. Linguistic theories of humour / S. Attardo. – Berlin. – N.Y. : Mouton de Gruyter, 1994. – 386 p.
8. Chiaro D. The Language of jokes. Analysing verbal play / D. Chiaro. – L., N.Y. : Routledge, 1992. – 129 p.
9. Nash W. The language of humour / W. Nash. – L. – N.Y. : Longman, 1985. – 200 p.
10. Raskin V. Semantic mechanisms of humour / V. Raskin. – Dordrecht-Boston-Lancaster : D. Reidel, 1985. – 284 p.
11. Meiers M. 5600 jokes for all occasions / M. Meiers, J. Knapp. – New York : Crown Publishers, 1980. – 605 p.
12. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://iilsr.iatp.by/ru/publication/otherbred/sites/enative/anecdotes.htm>.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Karasik V. I. Yazykovoy krug : lichnost', kontsepty, diskurs [Language Circle : Personality, Concepts, Discourse] / V. I. Karasik. – Volgograd : Peremena, 2002. – 477 s.
2. Dmitrenko V. A. Anekdot kak raznovidnost' rechevykh zhanrov [Anecdote as Variety of Speech Genres] / V. A. Dmitrenko, I. S. Kursova // *Studia Germanica et Romanica* : Inozemni movy. Zarubizhna literatura. Metodyka vykladannya [Studia Germanica et Romanica : Foreign Languages. Foreign Literature. Methodology of Teaching]. – 2004. – Tom 1, № 3. – S. 5–16.
3. Kobyakova I. K. Kontseptualizatsiya ta kategorizatsiya gumoru [Conceptualization and Categorization of Humour] / I. K. Kobyakova // *Visnyk Sums'kogo derzhavnogo universytetu* [Symysky State University Journal]. – 2006. – T. 1., № 11 (95). – S. 35–39.
4. Kobyakova I. K. Kreatyvne konstruyuvannya vtorunnykh utvoren' v anglomovnomu dyskursi [Creative Constructing of the Second Creations in the English-Language Discourse] : [monografiya] / I. K. Kobyakova. – Vinnytsa : Nova knyga, 2007. – 123 s.
5. Levitskiy A. E. Komicheskoe : igraem yazykom [Comical : Playing with Language] / A. E. Levitskiy // *Logicheskii analiz yazyka. Yazykovye mekhanizmy komizma* [Logical Language Analysis. Language Comical Mechanisms] / [otv. red. N. D. Arutyunova]. – M. : Izd-vo "Indrik", 2007. – S. 295–308.
6. Attardo S. Joke as a text type / S. Attardo, J. Ch. Chabanne // *Humour*. – 1992. – 5-1 / 2. – P. 165–176.
7. Attardo S. Linguistic theories of humour / S. Attardo. – Berlin-N.Y. : Mouton de Gruyter, 1994. – 386 p.
8. Chiaro D. The Language of jokes. Analysing verbal play / D. Chiaro. – L., N.Y. : Routledge, 1992. – 129 p.
9. Nash W. The language of humour / W. Nash. – L. – N.Y. : Longman, 1985. – 200 p.
10. Raskin V. Semantic mechanisms of humour / V. Raskin. – Dordrecht-Boston-Lancaster : D. Reidel, 1985. – 284 p.

11. Meiers M. 5600 jokes for all occasions / M. Meiers, J. Knapp. – New York : Crown Publishers, 1980. – 605 p.
12. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : <http://iilsr.iatp.by/ru/publication/otherbred/sites/enative/anecdotes.htm>.

Матеріал надійшов до редакції 17.02. 2014 р.

Птушка А. С. Несоответствие женщин утилитарным нормам как источник смехового эффекта англоязычного анекдота.

Данная статья посвящена исследованию когнитивных механизмов создания смехового эффекта англоязычного анекдота, основанных на несоответствии женщин утилитарным нормам. Результаты анализа демонстрируют количественную и качественную асимметрию в смеховой репрезентации женщин в текстах англоязычных анекдотов. Найденная количественная и качественная асимметрия отбывает наиболее социально значимые гендерно специфические требования к женщинам как членам англоязычного социума.

Ключевые слова: англоязычный анекдот, гендерные стереотипы, нормы безопасности, нормы реализма, нормы рассудительности, утилитарные нормы.

Ptushka A. S. Disparity of Women to the Utilitarian Norms as a Source of Laughter Effect of the English-Language Anecdote.

This article is devoted to the research of cognitive mechanisms of the creating the laughter effect of the English-language anecdote, which are based on the disparity of women to the utilitarian norms. The analysis results of the linguistic objectification of stereotype presentations of the English-language lingual culture representativeness demonstrate the quantitative and high-quality asymmetry in the women's laughter representation in the texts of the English-language anecdotes. The found quantitative and high-quality asymmetry reflects the most socially meaningful gender-specific demands to the women as to the members of English-language society.

Key words: English-language anecdote, gender stereotypes, norms of safety, norm of realism, norm of reasonableness, utilitarian norms.